

1 ZÁKLADNÍ POJMY

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V jednotlivých kapitolách najdete nejdříve český text, poté paralelní německý text, který Vám umožní seznámit se se základními pojmy, se kterými pracuje jazykověda.

V první části se budeme zabývat jednotlivými lingvistickými disciplínami, popíšeme si jejich předmět zkoumání.

CÍLE KAPITOLY

rozlišovat mezi jednotlivými jazykovědnými disciplínami, a jejich předmětem zkoumání, vypsát odborné pojmy kapitoly v češtině a němčině, umět vysvětlit rozdíly mezi pojmy jazyk – řeč – pomluva, charakterizovat funkce jazyka, porozumět hlavním odborným pojmům

Einzelne linguistische Disziplinen nach ihrem Inhalt zu unterscheiden, linguistische Begriffe zu verstehen

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

jazykověda, filologie, lingvistika, gramatika, jazykové plány, historická, srovnávací lingvistika, etymologie, dialektologie, sociolingvistika, neurolingvistika, neurodidaktika

Sprachwissenschaft, Philologie, Grammatik, Linguistik, Historische Linguistik, Soziolinguistik, Korpuslinguistik, Neurolinguistik, Soziolinguistik, Neurodidaktik.

Při studiu se budeme zabývat jazykem, který lze definovat jako „[...] systém znaků sloužících k dorozumění (Šimečková 2005, 17).“ Jazykový systém je systémem přirozeným,

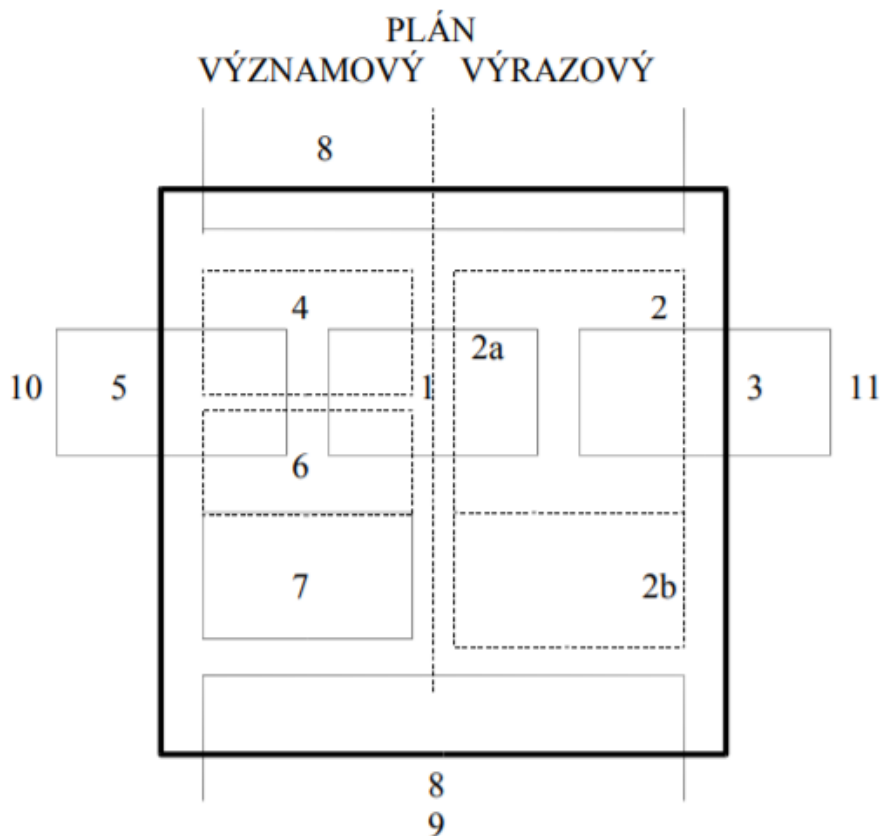
není vytvořen podle předem připraveného plánu, jako jazyky umělé, např. sanskrt nebo programovací jazyk. Jednotky jazykového systému se společnými vlastnostmi tvoří podsystémy (subsystém), ve kterých jsou propojeny a mohou se sdružovat v roviny. Tyto roviny zkoumají jednotlivé jazykovědné disciplíny

1.1 Jazykovědné disciplíny

Jazykovědné disciplíny můžeme dělit na základní (fonetika, fonologie, morfologie, syntax, lexikologie, sémantika, stylistika, textová lingvistika a lingvistická pragmatika) a pomezí, tj. interdisciplinární. (Šimečková 2005, 26)

Mezi jazykovědné disciplíny patří srovnávací lingvistika, obecná lingvistika a aplikovaná lingvistika. Lingvistika (z latinského lingua 'jazyk') je vědní obor, který se zabývá studiem přirozeného jazyka.

Z existence různých plánů jazyka vyplývá členění jazykovědy na dílčí disciplíny. Hranice mezi nimi nejsou pevné, předměty zkoumání se překrývají:

Obr. Podle Erharta 1 morfologie, 2 fonologie (2a morfonologie – fonémické složení morfonů, 2b fonotaktika kombinatorika fonémů), 3 fonetika, 4 lexikologie, 5 sémantika, 6 sémantická morfologie – gramatika v užším smyslu, syntax, stylistika, _____ hranice jazykovědy, 9 teorie jazykovědy, 10 logika, psychologie

Lingvistika jako součást filologie studuje jazyk v jeho vztahu k člověku a jeho okolí. Zkoumá vliv jazyka a národa, kultury, společnosti a literatury. Filologie je nauka o jazyce, literatuře psané daným jazykem a ústní lidové slovesnosti národa. Zkoumá tedy jazykový materiál v literárních textech, výkladech či ústních projevech.

Základní součástí lingvistiky je **gramatika**, která zkoumá základní jazykové jednotky, zvuky, formy slov a jejich spojování do vět a textů.

Historická (historicko-srovnávací) lingvistika se zabývá vývojem jednotlivých jazyků, srovnává je mezi sebou a hledá jejich společný původ. Zkoumá jazyky, které se užívaly v minulosti, např. starou češtinu, staroslověnštinu atd.

Srovnávací lingvistika studuje příbuznost jazyků srovnáním jednotlivých jazykových úrovní (lexika, gramatiky atd.), třídí jazyk do jazykových rodin a snaží se o rekonstrukci společného původního jazyka.

Etymologie se věnuje původu a vývoji slov, její poznatky se sdružují v etymologickém slovníku. Zvláštním oborem je onomastika, která se věnuje původu vlastních jmen

Teoretická lingvistika se dělí do kategorií: fonetika, fonologie, morfologie/tvarosloví, syntax/větná skladba, Sémantika, pragmatika/pragmalingvistika, stylistika, lexikologie. Těmto disciplínám se budeme věnovat v dalších kapitolách.

Aplikovaná lingvistika glottodidaktika je interdisciplinární obor jazykovědy, který se zabývá uplatňováním znalostí získaných teoretickým lingvistickým výzkumem v praxi, zahrnuje disciplíny jako kognitivní lingvistika, patolingvistika, neurolingvistika, soziolingvistika, korpusová lingvistika atd.:

Dialektologie zkoumá odlišnosti v jazykovém systému jednoho národního jazyka, které jsou podmíněné geograficky např. česká či německá nářečí.

Sociolingvistika zkoumá sociálně podmíněné odlišnosti v jazykovém plánu v rámci jednoho jazyka nebo i nářečí, např. slangy, jazyk mládeže apod. Nejčastěji se zaměřuje na lexikální jazykový plán.

Neurolingvistika zkoumá vztahy jazyka a funkce mozku a neurologicky podmíněné jazykové poruchy a patologie.

Korpusová lingvistika zkoumá jazyk pomocí elektronických jazykových korpusů, jejich tvorbou, zpracováním a rozborem/analýzou.

Deskriptivní lingvistika je popisná věda, která analyzuje, popisuje a klasifikuje/třídí jednotlivé jazykové jednotky a vztahy mezi nimi. Jazyk je komplexní systém, který se skládá z jazykových plánů či rovin, které se do určité míry mohou ovlivňovat.

1.2 Allgemeine Grundbegriffe

Die Sprache gehört zur Grundlagen der menschlichen Existenz, unterscheidet den Menschen von den anderen Lebewesen. Auch deswegen gibt es viele Wissenschaften, die sich mit der Forschung der Sprache beschäftigen.

Linguistik ist eine neuere und internationale Bezeichnung (engl. linguistics, frz. linguistica, it. linguistica, sp. lingüística) für den herkömmlichen Begriff Sprachwissenschaft. Es gibt im deutschen Sprachraum allerdings Tendenzen einer Bedeutungsverschiebung, wobei die Bezeichnung Linguistik speziell für die moderne, strukturalistisch orientierte Sprachwissenschaft verwendet wird. Besonders in der Pluralform 'Sprachwissenschaften' wird 'Sprachwissenschaft' häufig auch synonym mit Philologie benutzt, schließt also z.B. die Literaturwissenschaft mit ein. Im hier integrierten Sinne ist Sprachwissenschaft allgemein die Wissenschaft der Sprache. (Kratochvílová 2006, 10)

Philologie ist eine wissenschaftliche Disziplin, die sich mit der Sprache und Literatur beschäftigt. Germanistik, auch deutsche Philologie genannt, ist die akademische Disziplin der Geisteswissenschaften, deren Aufgabe ist es, die deutsche Sprache und Literatur in ihren historischen und gegenwärtigen Erscheinungsformen zu erforschen, zu dokumentieren und zu vermitteln.

Die **deutsche Sprachwissenschaft** untersucht die deutsche Sprache in ihren historischen Erscheinungsformen (Diachronie) und die deutsche Gegenwartssprache (Synchronie). Zudem analysiert sie Deutsch unter verschiedenen Aspekten (Lautungen, Schreibungen, Flexionsformen wie etwa der sprachsoziologischen Schichtung (Umgangssprache, Schriftsprache etc.) oder der sprachgeografischen Gliederung (Dialekte etc.).

Germanistik, auch deutsche Philologie genannt, ist die akademische Disziplin der Geisteswissenschaften, die es als Aufgabe hat, die deutsche Sprache und Literatur in ihren historischen und gegenwärtigen Erscheinungsformen zu erforschen, zu dokumentieren und zu vermitteln. (Kratochvílová 2006, 10)

Grammatik untersucht die Sprachstruktur mit ihren Teilbereichen Phonetik und Phonologie (Ebene des Lautes), Syntax (Ebene des Satzes) Morphologie (Ebene des Wortes), Semantik (Lehre von der Bedeutung).

Die Differenzierung der Sprache und ihre verschiedenen Wirkungen in Textsorten, die früher Gegenstand der Stilistik waren, behandelt heute die Textlinguistik.

¹ https://is.muni.cz/el/1421/podzim2009/PJA101/um/Uvod_do_studia_jazykovedy_uc_materialy.pdf [18. 3. 2020]

Die Umsetzung sprachlicher Strukturen in geschriebenen Texten und die dabei zu berücksichtigten Normen sind Gegenstand der Orthographie (Rechtschreibung).

1.3 Teildisziplinen der Sprachwissenschaft

Man unterscheidet folgende Teildisziplinen der Sprachwissenschaft: vergleichende Sprachwissenschaft, allgemeine Sprachwissenschaft und angewandte Sprachwissenschaft.

VERGLEICHENDE SPRACHWISSENSCHAFT

Zur vergleichenden Sprachwissenschaft gehören **Sprachtypologie**, die synchron-vergleichende Untersuchung von Sprachen mit dem Ziel Sprachtypen zu erarbeiten.

Historische Linguistik, die diachron-vergleichende Untersuchung von Sprachen mit dem Ziel Sprachtypen zu erarbeiten.

Kontrastive Linguistik, die diachron-vergleichende Untersuchung von Sprachen mit dem Ziel, spezifischen Unterschiede zwischen meist nur zwei Sprachen herauszuarbeiten.

Etymologie, Lehre über die Herkunft von Wörtern und Bedeutungen.

ALLGEMEINE SPRACHWISSENSCHAFT

Allgemeine Sprachwissenschaft, auch theoretische Linguistik genannt, widmet sich der Untersuchung von Sprachen als abstraktes System, aber auch der Aufstellung von allgemeinen Theorien über Sprachen. Zur Allgemeinen Sprachwissenschaft gehören folgende Bereiche: Phonetik, Phonologie, Morphologie, Syntax, Lexikologie, Semantik, Pragmatik etc.

ANGEWANDTE SPRACHWISSENSCHAFT

Die Angewandte Sprachwissenschaft ist keineswegs als homogener Teilbereich zu verstehen, sondern umfasst die Teildisziplinen, die sich nur mit der Sprache als abstraktes System befassen, sondern auch als Sprache der Umwelt sehen. Der Angewandten Sprachwissenschaft werden angerechnet:

Kognitive Linguistik: die Untersuchung des Zusammenhangs zwischen Sprache und Denken.

Neurolinguistik: die Untersuchung der Verarbeitung der Sprache im Gehirn.

Soziolinguistik untersucht die soziale Gliederung der Sprache, die räumliche Differenzierung die Dialektologie. Moderne Richtungen versuchen diese beide Aspekte zu

beobachten. Sie beschäftigt sich mit dem Verhältnis von Sprache und Gesellschaft, als auch mit der Mehrsprachigkeit von der Gesellschaft.

Die Abhängigkeit der Sprechfähigkeit von psychischen Faktoren, die sich z.B. in Sprachstörungen zeigen, behandelt **Psycholinguistik**.

Im pädagogisch-didaktischem Bereich werden die Grundlagen für Spracherwerbforschung, die Untersuchung von Erst- und/oder Zweitspracherwerb gelehrt: z.B. Übersetzungswissenschaften (Übersetzen und Dolmetschen), Sprachtherapie (Heilen von Sprachstörungen), oder **Sprachlehr- und lernforschung**, die Untersuchung des Sprachunterrichts und Lernverhalten von Sprachlehrenden. (Kratochvílová 2006, 10-11)

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Vypište si důležité odborné pojmy a vytvořte si z nich česko-německý slovníček, nejlépe ve formě kartotéky:

Během čtení si vypište nová slovíčka na kartičky. U podstatných jmen nezapomeňte na rod, ten si můžete pro lepší zapamatování označit nebo napsat barevně. Krátkou větou nebo v kontextu napište jeho význam. Nový význam musí být jednoznačný! Nebo slovíčko vysvětlete pomocí obrázku či symbolu.

Nyní si můžete slovíčka roztřídit podle nejrůznějších kategorií, např. podle slovních druhů: slovesa, podstatná jména, přídavná jména, předložky, zájmena atd.. Tak se vlastně máte učit např. nikoliv 30 slovíček, ale malé skupinky s několika slovíčky. Můžete si je třídit také podle témat.

Po každém třídění slovíček si je přečtete (potichu nebo polohlasem) a naučte se je. Kartičky můžete vzít všude s sebou a opakovat tak v MHD, při čekání nebo každou volnou chvíli. Všechna slovíčka, která jste se naučili, pak odložte stranou nebo dejte do zvláštní krabičky, naučte se opět i nová a ta "stará" pravidelně opakujte.

Další tipy na učení se slovíček <https://www.brno.oesterreichinstitut.cz/akce-projekty/blog/ucit-se-slovicka/> [20. 3. 2020]